

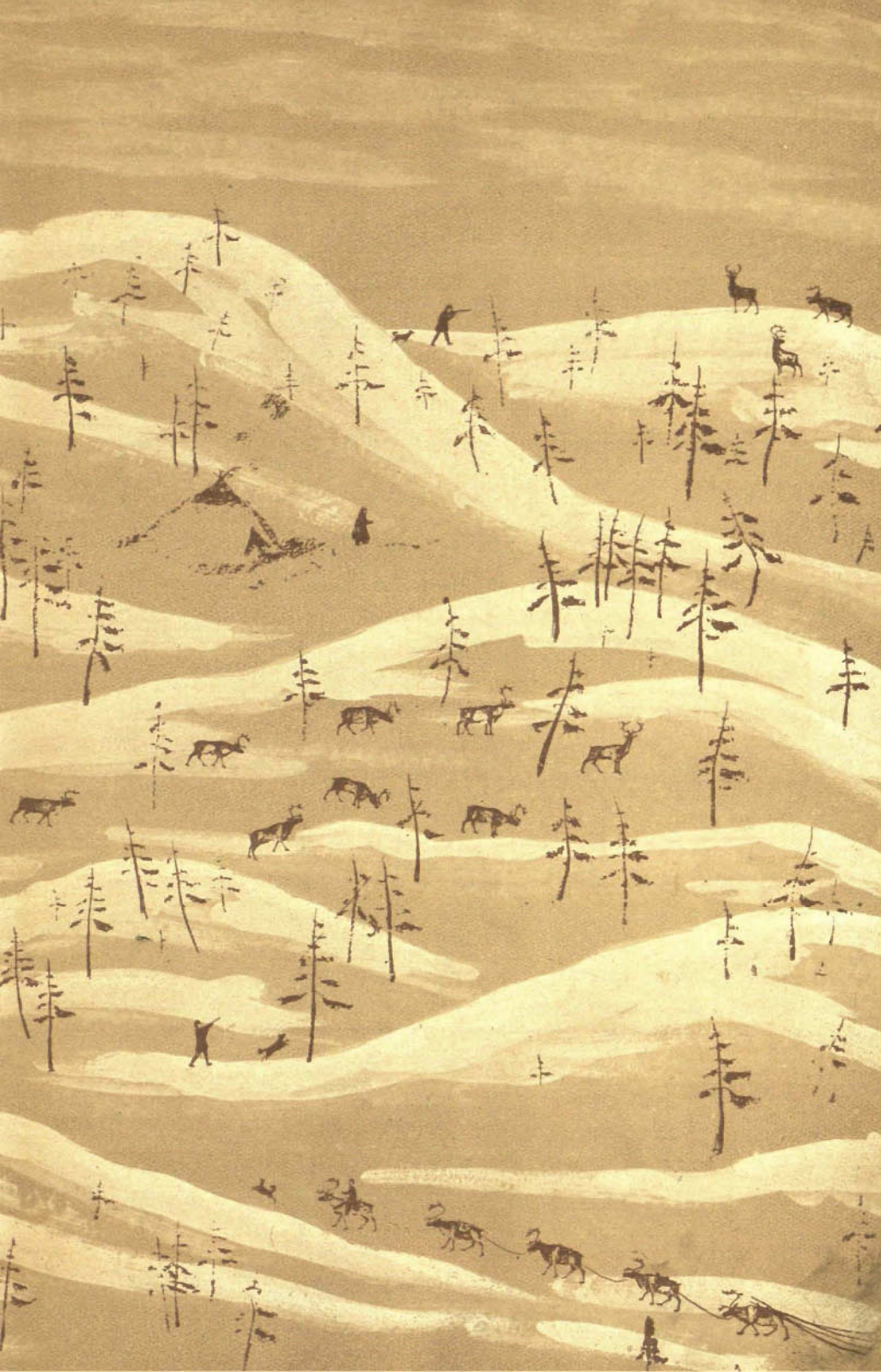
W. S. SWERDLOW
DAWUWZARIL
ƏNUMUKIL

OGIZ 1935. BIOMEDGIZ
LENINGRAT MOSKWA

В. С. СВЕРДЛОВ

ЗАРАЗНЫЕ БОЛЕЗНИ

РЕДАКТОР ПЕРЕВОДА
Г. ВАСИЛЕВИЧ

ПЕРЕВЕЛ НА ЭВЕНКИЙСКИЙ
А. САЛАТКИН

ГОСУДАРСТВЕННОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО
БИОЛОГИЧЕСКОЙ И МЕДИЦИНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ
ЛЕНИНГРАДСКОЕ ОТДЕЛЕНИЕ

AJICIMNI SWERDLOW, W. S.

DAWUWZƏRIL Ə N U M U K I L

Lucadiduk əwədit dukucan
A. SALATKIN

Icətcən G. WASILEWIC

Prof. Dr. P. Šmita
dāvinājums.

54

Inv. 3/683.

OGIZ — 1935 — BIOMEDGIZ
LENINGRAT — MOSKWA

FILOL. UN FILCS.
FAKULTÄTES
BIBLIOTĒKA

Редактор *Тепцов Б. В.*

Техн. редактор *Гусев В. В.*

Сдано в производство 5 III 1935 г. Подписано к печати 16 V 1935 г.
Ленгорлит № 13976. МД--6. Ленбиомедгиз № 65 л. Тир. 1200. Зак. 388.
Бум. л. ³/₄. Тип. зн. в 6. л. 38 000. Статформ 62 × 94. Авт. л. 0,93.

Цена 10 коп. Переплет 25 коп.

Типография „Коминтерн“ и шк. ФЗУ им. КИМ'а Ленинград, Красная, 1.

DAWUWZƏRIL ƏNUMUKIL.

Kətə urgəpcul, ɣələmupcul ənumukil bisi. Tarilzi iləl (bəjəl) ənunzəwkil. Dawuwzəril ənumukil ɣələmupcuməməl. Ekun tar dawuwzəri ənumuk?

Dawuwzəri ənumuk — tar ənunzəriduk awgarala ilələ dazəri ənumuk.

Umukəndu zudu iləl bizərəktin, tādük umukən ənunilləkin tarmalti ənumukit awgaral ənunilzəɣətin.

‡ Uṣkattu iləldu, tugi-də Dolbøgidadu kətədildutin umukən ənunilləkin, nuɣandukin ənumuk huɣtuldulə iləldulə daləwki.

Əsil eja-da sarə iləl ɣuniɣkitin — saman ənumukjə tinzərən. Samanə ɣazuɣkitin, tamana tamaɣkitin, tādük əjətcəɣkitin ənunzərijə awgarandan. Saman tamana ɣaɣkin, səwəncəɣkin, nimɣatcaɣkin, tādük etmal-da ənunzəri əwki ora. Saman əɣkin bələrə, ənunzəri əɣkin awgarara. Ənunzəril kətətməsəl oliɣkitin. Umukən (ge) geduk dawuɣkin.

Iləl ɣələliɣkitin, ɣetikin ɣələliɣkin, ədəwi ənunillə. Təli iləl ələniyəwər, ənunzərilə nodəɣkitin, ɣorotki urətki tuksəsininɣkitin. Əsi eja-da sarə ilə ɣuniɣkin — tuksanmi. ətəm ənunillə. Ər əɣkin bələrə. Iləl omaktala urinələ nulɣinɣkitin, tadu ɣan tarmal ənumuk oɣkin.

Eda ozaɣkitin iləl tugi? Əsiwər zərin sarə oni dawuwzəri ənumuk umukənduk iləduk ɣela ilələ dawzəwki, əsiwər sarə, on mənmi ənumuktuk oɣodowar.

Əsilə Dolbordu kətə iləl bisi, əsil samasələ təzəzərə. Kətədiltin sarə ənumuk ənunzəri tətildulin, idəɣəldulin dawzərijan.

Ənünzərinun umukənduk tigəduk zəpilmı, umukənduk mog-
diduk (gancaduk) talmı, ilə ənunilzəğən.

Ajicimnil sallə awaditanəl ənumukil bisiwətin. Nuğartin
sallə ənünzəriduk iləduk awgarala ilələ ənumuk on dawzəri-
wan. Sallə ilə mənmi on ozodon, ədəwi huqtuduk dawrə.

Sowetti əğəsi dölboardildu təğəldu bələrən, mənğıltin tağı-
wurtin, mənğızitin turənzitin dukuwcal, bidadin. Tikin duku-
wur mənğıtwər turənziwər dukuwzağal. Əsilə ilətikin əjimdımərit
tilzəğə dawuwzari ənumuk on dawzariwan, mənmi ənumuktuk
on ozoriwan.

Awadil-ka tar ənumukil? On mənmi nuğarduktin ozomi?
Ədu bi ələ hadilwatin ulgucən zəlim.

1. Lekin.—Tuberkulez.

Kətədiltin iləl tuberkulozit (lekinzi) ənünzəwkil. Əduk
ənumuktuk kətə iləl buwkil. Kətədidutin ədu ənumuktu iləl əw-
cəltin ənuliwkil. Əwcəlzi iləl ərizəwkil. Hadun tuberkulozit giram-
nal, illə, esal ənuliwkil. Awaditanə ilə hadin tuberkulozit ənulzəğə.

Oni dawuwki əri ənumuk?

İlə əwcəlin tuberkulozit ənulləktin, nuğan simkiliwki. Sim-
kizarakin, tuminin juzəwki. Ərgəcindu ilədu tumindun dawu-
wun biwki. Mit sawkacal bisip, dunnələ tumnizadawər. Ənün-
zəri-də, simkizana, dunnələ tumnizaran. Tuminin dunnədu
olgowki, tadék putəgəgəcın owki. Mit dunnəwə jakillakit,
namnə ugiriwuliwki. Namnənun tuberkuloz dawuwunin ugiri-
wuliwki. İləl ərizəwkil. Namnə awgara ilə əwcəldulən ərisin-
muwki. Əwcəldun namnə, putəgəgəcın, tagawki, tadék awgara
ilə ənuniliwki əwcəl tuberkuloztin owki.

Mit zoncəğatit tuberkuloz ənünzəril tumindulitin dawzari-
wan. Eja owka, ədəwi ərgəcinduk ənünzəriduk dawuwrə?

1) İləl əğətitin dunnələ tumnira.

2) Ənünzəri simkizarakin, tumnizarakin, nuğandun tumi-
rukja nəwkə, tala tumnizadan.

3) Tumiraktu kətə tumin orakin, tarawə gorokondu oson-
ğodu ugkuwkə. Tumiruk taluduk owzağa biwki. Tumirukwa

oksa, dondun iŋajə ugkuwkə. Iŋa acin bisikin, tala lalbukaiə nəwkə iŋawə-gu, lalbukawə-gu tumitajwa dunnələ copkokola bulawka zuduk ɣorotmorit bidən.

4) Dunnəjə jakilmi, nuŋanman mut ulawka, təli namnə ətən ugiriwrə.

5) Zudu kuŋakar bisiktin, icəciwkə, ədətin ənunzəri tətələn, tumirukjan hawalbura.

6) Tumirukjan, tumin bizəkjən həkusit mut silkiwka.

7) Ilə, tumirukwa tumitajwa zawulica, ɣələlwi silkiŋatin.

8) Əwkə ənunzərinun arə, nuŋanman hərəkət asinmuwka.

9) Əwkə nuŋannunin umukənduk tigəduk zəwrə, nuŋandun hərəkəjə tigələ buwkə.

10) Əwkə təsiwunzin, awuptinzin təsirə.

11) Əwkə mogdidukin, gancadukin tanə.

12) Ənunzəri tətigələn hərəkət silkiwka tigələn hərəkət silkiwka.

Mit ərilwə upkatwa ollakit, təli awgara ilə ətən tuberkulozit dawuwrə.

2. Hulama ənumuk.—Kor.

Kətə iləl hulamat ənumukit — korit ənunzəwkil. Kuŋakan-da, həgdi-də ilə korit ənunzəgə. Ilə umnə korit ənunmi, əwki gewra ənunnə. Kətəditwər korit kuŋakar ənuniwkil. Hujutmər kuŋakan bimi, nuŋandun urgətmər biwki, awgarazadan. Əduk ənumuktuk so kətə kuŋakar buzəwkil. Nuŋun begacilduk tunŋa anjanicildula kuŋakar upkattuk kətətmərit buzəwkil. Kuŋakar tunŋaduk sagdamasal korduk aditmarit buzəwkil. Dolbordu sagdil iləl korit sot ənunzəwkil. Mit saŋatit ekun tar ənumuk, oni nuŋan dawuwki, oni mənmi nuŋandukin ozomi.

Ajicimnil salcal kor tar dawuwzəri ənumuk bisiwən, nuŋan ənunzəriduk awgarala dazəriwan. Dawuwun oŋoktodu (iliksadu), amŋadu (zaliksadu), taduk bilgadu biwki. Ilə eksinizarakin, simkizarakin, turətəərəkin, tuminin, iliksan oŋoktodukin, bilgadukin təskənizərən. Tarildu iliksaldu, tumindu

dawuwun bizəwki. Əril curgisiktal namnənun ugiski ugiriwuwkil. Awgara ilə ərizərəkin, nuğartin oğoktolon, amğalan əməwkil, iwkil. İlə korit ənuncə bisikin, dawuwun ətən nuğandun əruğnə. İlə əmi korit ənunnə, təlingə dawzəğan.

Kor ənunzəriduk awgarala himaməmət dawki. Tugi biwki: ilə ənunzərilə imi, umukənə minutaja təgətmi, nuğandukin suruwki, dawuwca binə. Nuğan, ənunzəriduk unğuwən curgisiktatajwa ərisinmi, dawuwki. Dawmi, ilə, awgaragacin, zal-ləjə zan-zulləjə girkuzawki, huğtulə awgarala ilələ dawuw-

Hulamat ənumukit ənunzəri.

katcənə. Tarit tarildu tirganildu so urgəpcu dawuwunmun gərcəzami.

12 tirganilduli, hadun 21 tirganilduli dawuwnadukin ilə ənuniliwki. İlə dilin ənuliwki, həku owki, simkin owki, ilə eksi niliwki, əwki zəpmurə. Əriptiduk ənunzəri mədəwki ənunzəriwi.

Esalin hulargawkil, nuğan albawki gəriltki icətcəmi, inamuktan əjəsiniwki. Digidu tirganidu dərədun hulamal muruktəkər owkil. Tunjidu, nuğidu tirganidu taril muruktəkər hikəndun, gələldun, halgardun juwkil. Tarildu tirganildu ənunzəri upkattun illədun hulamal muruktəkər icəwuliwkil. Ənunzəri somat simkizəwki, həku biwki, nuğan əwki eməttə

zəwrə. Nadidu tirganidu ənunzəri awgaraliwki nuğan aditmarit simkiliwki, həku ugitmər (hujutmər) oliwki, hulamal muruktəkər acir oliwkil. Taduk adillali-wal ənunzəri awgarawki. İlə nadallaja, zapkullaja korit ənunəkin, guniwkil — ərgəcingi ənunzəriği korin əjimit ɣənərən. Hadun ənumuktulə kordula huɣtu ənumuk lambarawki. İlə əwcəlin ənuliwkil. Ənunzəridu so həku owki, nuğan urgəpcut əriliwki, sötmarit simkilwki, oldonin ənuliwki. Hadildutin ənumuktulə kordula huɣtu ənumuk lambarawki. Ədu ənumuktu ilə siluktalin ənuliwkil. Ənunzəri ucəliwki. Hadun iləği senin ənuliwki. Təli həku həgdigiliwki, senin somamat ənuliwkil, sendukin ekun-mal ɣaksə əjənzəwki. Huɣtu ənumuk kordula lambarakin, ilə somamat ənuniwki, tarit buzəɣə-də biwki. İlə korit əjimit ənuniksə, taduk ɣan tuberkulozit (lekinzi) ənunilzəɣə biwki. Təli tuberkulozwa urgəpcuməmə ajitcəmi. İləl, kor amardukin tuberkulozit ənunilmi, adikan awgarawkil.

Oni mənmi korduk ozomi? Ələkəsıptildu 13 tirganildu ilə korit dawnədəkin mit ətəp sarə ilə ənunzərən-ɣu, əsin-ɣu. Ərildu tirganildu ərgəcin ilə huɣtulə dawuwkanzəɣa. Ərildu tirganildu mənmi so urgə ozozomi. 13 tirganil iltəncələtin ənumuk ajat icəwulləkin, ənunzəriwə hərəkədu səktəwundu nəwkə. Əwkə ɣijə-də ənunzəri hukləkittulən tinə. Zudu tatkittula girkuzaril kuɣakar bisiktin, əsil okin-da korit ənunna; nuɣarwatın əwkə 21 tirganija tatkittula tinə. İlə, korit ənunca, ənunzəri hukləkittulən irəkin-məl, ekun-da ətən ora. Nuğan ənunzəridu bələɣnəzəɣə. Ənumuk ətəcələn, ənunzəri səktəwunmən, hullawan, tətılwən tulilə ajakanzi ədinmukəniwkə. Ənunzəri hukləzəkwen ajat ədinmukəniwkə, təli ələ zudu dawuwun ətən əmənmurə. Uriləndulə kor əmərəkin, iləl korit ənunilləktin, upkattun uriləndu karantina guniwkə. Ekun tar karantin bisin? Ər owkatcərən, ələ uriləndulə əwkə huɣtulə ilələ tinə, mucuksal, ədətın mərduləwər ənumukjə əməwrə. İlələ, əsilə korit ənunna, əwkə urilənduk tinə, ədətın mərduwər ənumukjə huɣtultiki iləltiki uɣasina. Karantin ajat biddən, ekun icətəɣətın? Təgədi sowet, ajicimni, ducamaliwkanzəri (sanitarɣi) komissija icətəɣətıtın.

Ucālā iləl korit sot ɣāləcıŋkitin. Ənumuk əmərəkin, nuğar-
tın, ənunzərilə, taduk ələniğəwər nodazənəl, nulgiswəciliŋkitin.
Tarmat əŋkin bələrə. İləl omaktala uriləndulə əmərəktin, tala
nən adılalı-wal kor oliŋkin. Əsilə mit sarəp eda tugi bisiwən.
İləl mənəkər mərnumər ənumukjə əksəŋkitin.

3 Muruktəkəci ənumuk.—Sipnoj tif.

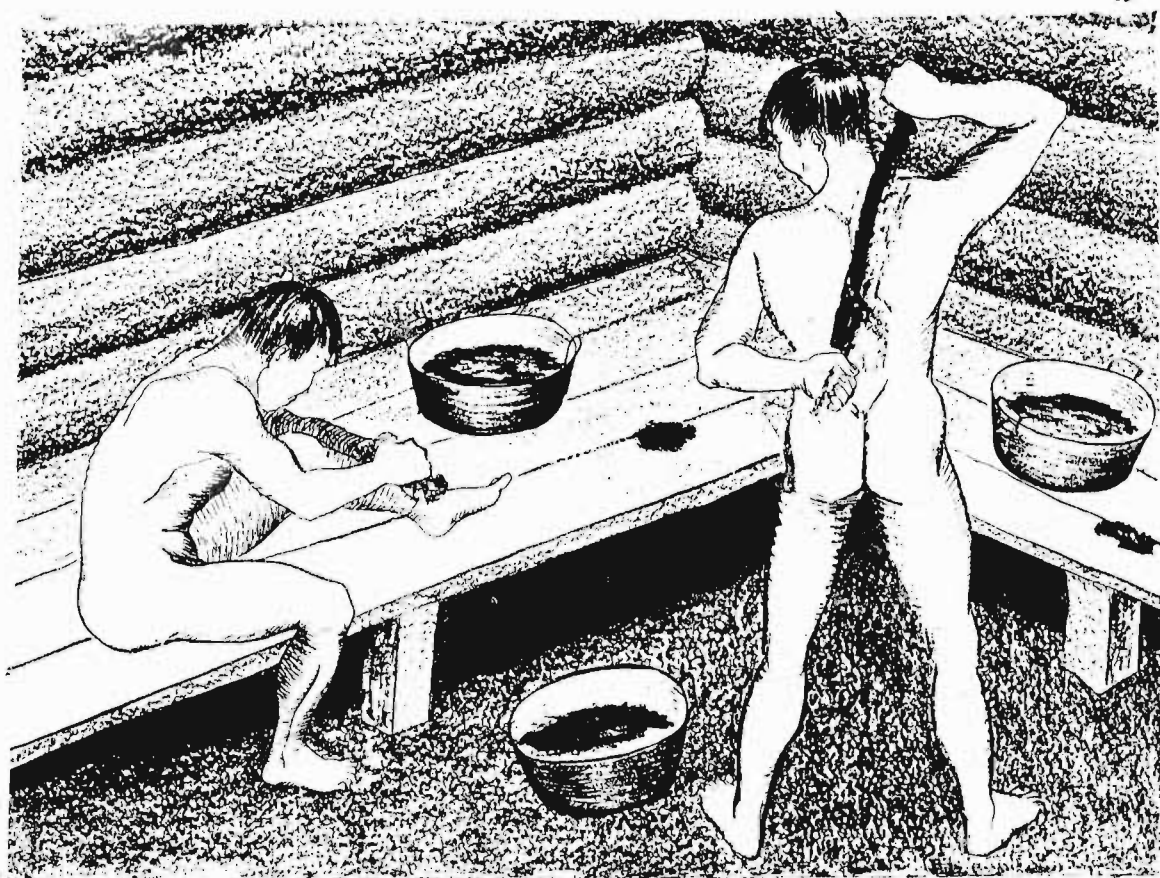
İlədu, ɣaŋɣacil bızərildu, əsildu mənɣiwər illəwər awzara,
əsildu awkittula girkuzara, əsildu ducamaja tətılə tətərə,
kumkəl biwkil. Kumkə tugi-də ənunzəriduk awgarala ilələ
ənumukjə ɣənəwzəŋə. Ənumuk biwki, ɣərbiciwzəri muruktə-
kəci ənumuk, lucadit „Sipnoj tif“. Ər-də dawlən, ənumuk.
Nuğan kumkəlnun dawzəwki. On kumkəlnun dawzəwki?

Ajicimnil okkun samucal idu dawuwun bisiwən, ənunzəridu
sipnoj tif bisikin. Nuğartin zalduwar ɣuniŋki.in dawuwun
ənunzəri səksədun bisiwən. Tarawə nən ajat iculiwkə bicən.
Umukən ajicimni ənunzəriduk səksəwən garan, taduk mənɣi-
duwi səksədumi tarawə səksəwə uŋkurən. 12 tirganil iltən-
cələtın nuğan sipnojıt tıfıt ənunillən. Əduk sallə ənunzəri
səksədun dawuwun bisiwən.

Ge ajicimni icəcən, iləl kumkəl bisidutin sipnojıt tıfıt
ənunzəwki. Kumkəl acirdutin iləl əwki sipnojıt tıfıt ənunnə.
Kumkə ilə səksəzin ajiwucazawki. Nuğan ilə illəwən kiki-
siniwki. Kikisinakin, hujukukən waktə owki. Təli wak-
təli nuğan səksəjə ukuzəwki. Kumkəl ilə illədun, ɣurik-
təldun, tətildun, səktəwurdun, taduk zudu upkattun bi-
zəwki.

Kumkəl himaməmət baldızawki. Kumkə-asi 1—2 beğaldu
200 uktəlwə uktəŋiwki. Tarilduk uktəlduk 1—2 nadallalduli
kətəməmə kumkəl owki. Nuğartin ajawuwki tətildu, surdu
sotmarit namusiktaldu bızəmi. Zudu ənunzəri hukləzərəkin.
kumkə nuğanman kikcəna, ənunzəri səksənun sipnoj tif dawu-
wunman ukuzərən. Tar kumkə, ənunzəriduk awgarala tutumi.
kikisinakin, awgara ilə 7—14 tirganilduli sipnojıt tıfıt ənuni-
ləzəŋən.

Awkittu awazra.

Ələkəs ənunilzərəkin, so həku biwki, dilin halgarin, səg-dənnən ənuliwki. İllalla, digillə iltəncələn ənunilnədukin ənunzəri illədun upkattun hulamal muruktəl owkil, dərədun nuğartin əwki bisi. Ərgəcir muruktəl ənunzəri illədun oraktin, təli guniwki muruktəkər (sip) oriwatin. Tarit ər ənumuk muruktəkəcit ənumukit (sipnoj ti) gərbiwiwki.

Targacın ənunzəri albawki girkuzami. So həku biwki, nuğan albawki zəwzəmi. Ənunzəri 14—18 tirganilwa ənuniwki.

Dilwi, ɳuriktəlwi awzaran.

Əri ənumuk so urgəpcu, nuğandukin kətə iləl buwki. İllədu, kətəjə arakija (winojo) umzarildu, ər ənumuk upkattuk urgəpcutmə bwi. Araki iləwə jəmbugizəwki, meganman, ir-gəwən, hakinman bosoktolwon jəmbugizəwki. Tarit ərgəcir iləl muruktəkəcit ənumukit urgəpcuməmət ənunzəwki, himat-mərit buwki.

Ədəwi muruktəkəcit ənumukit dawuwra, upkatwa kum-kəl wə acinjiwka. On tarawə omi? Kumkəl ilə illədun, ɳuriktəldun, tətildun, səktəwundun bızəwki. Oni nuğarwatin wami?

1) Awkittu awuɳnawka, həkusit mu milotajit awzawka. Təsiwumə milot ajət milodawka. tədük upkatwan illəwi

ajakanzi hikiknən (hikimmin). Taduk mil cowiksawanə mut silkiwka. Taduk nən milodawcat təsiwunzi təsiwkə, nən illəwə upkatwan silkisiniknən (silkisinimmin). Tugi ilara ozawka. Awkittu awmi, ducamaja tətijə tətīwkə.

Tətīlwər silkizara.

2) Kumkəlwə. nuri ktəldukwi acingidawi, həkusit mut, milodazana, dilwi awuwka. Tirganitikin dilwi kumkəldiwunzi igdizawka. Əri upkacin əsikin eja-da bələrə, nuri ktəlwi usiwka. İlə nuri ktəlwi bəzərəkin buzəmi, ustatin, təli dilwi kerosinzi

ulawka, pulatkanzi hærkæwkæ. Cas kaltakan iltæncælæn dilwi hækusit mut milotajit awuwka, tæduk dilwi igdiwka:

3), Naŋnacilwa tætigælwæ silkizami, hujuwuwkæ, kumkæl hækudu mudu budætín. Tætílæ, milodazænæ, silkiwka. Uktæl ædætín silkinaduk æmænmuræ, nuŋarwatin acinŋidawi, olgowcolwo tætigælwæ hækusit bultewunzi bultewka.

4) Hogilmala tæduk huŋtulæ iræksæmælæ tætigælæ awkittu hækulgiciwkæ. Ær zarín awkittu hækusijæ owka, tædu tætílæ lo-koniwka.

4) Oroni ænumuk.—Sibirŋi jazwa.

Sibirŋi jazwa ŋælumurcu, dawlæn ænumuk. Dolbordu ær ænumuk so æŋæni orordu biwki. Oror, oŋkokittu oŋkojo zæ-pilmi, mujæ umilmi, ærit ænumukit dawuwzawkil. Dawuwun

Bucæ oron munuzæræn.

oron moŋkulan-ŋu, siluktaldulan-ŋu dawki. Iduk oŋkokittu dawuwun biwki? Adirakakun tugi biwki: oron sibirŋiduk jazwaduk burækin ilæl æwkiil dunnaelæ dolla, oŋkokittu bucæwæ æmænnæl. Tædu nuŋan munudælæwi huklæzæwki-gu, zantaki-

gu, gil bæjgäl-gu, ħinakir-gu ugawattälattin-ġu bižəwki. Tar-gacindula bunġəñälə kətə dilkər dəgwəciwkil. Nuġan munuzəəkin, səksən əjənəwki. Tar səksə mänduwi dawuwuna biguzəwki. Tigdə nuġanman ulawki, nuġan irtikitənə əjəsiniwki. Tugi oġkokit upkacin dawuwuwki. Taduk ələ awgaral oror

Bunġəñəjə dojala dunnələ uləzəən.

əməzəġətin. Nuġartin sibirġit jazwat oġkotoġit dawuwzəġatin. Ķinakir, tarawə bunġəñəwə ugawatmi, mənəkər ətəərə dawuwra, ələ awgarala ororo, murisala, ilələ dawuwkanzəġatin. Dilkər gillinmi, ħan irtikitənə dəgilwətəġətin. Nuġartin halġarduwar, amġalduwar, siluktalduwar dawuwuna əksəsiniwkil. Doksal awgara iləgu illədun, oron-ġu inġaktadun, tarilwa jazwat dawuwkanzəġal.

Awgara oron ənunzəriyə hawalbumi ənımuktu dawuw-
zəyan. Awgarəgi oronğı halgardun hujəlin bisiktin, nuğan,
ənunzəriyi oronğı oriktadun, cikəndun həkisinmi, ənunilzəyən.
Tadu hujədu dawuwun lambarawki, taduk halgardun sibirği
jazwa owki. Oni sibirğininun jazwanan ƣorcazami?

Əwkə ənunzərilə ororo ullə zarin təpuzərə. Əwkə buƣnə-
nəduk irəksəyə, osala, kəkcarə gazara.

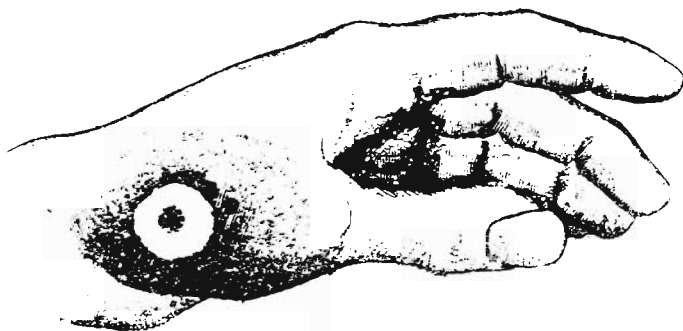
Ənunzəriduk ədəwi dawrə, tugi owka: ilə ənunzəriyə orono
hawalbuksa, ƣaləlwi həkusit mut milotojit silkiğatin, osiktalwi
osilğatın taduk ƣaƣnaja təsiğətin. Ənunzəri oron dagadun
əwkə zulakin ƣirkura. Tətıl ojoldutin halatjə-gu, zuləptinə-gu
tətiwkə, taduk, nuğanman həkusidu mudu hujuzənə, silkiwka.
ƣaləldu hujəl, əsiktəl bisiktin, tarilzi ƣaləlzi əwkə ənunzə-
riyə orono hawalbura. Targacirzi ƣaləlzi zawami, hujəlduli da-
wuwun səksələ əməzəyən. İlə ənunilləkin, təliƣğə nuğanman
ajicinnila əməwuwkə.

Buƣnəzəyə osonğolo ƣənəwuksə, dojala dunnədu uləwkə.
Cəpkoko suƣtan 2 metrıl biğətın. Səksən, oriktan buca oron
əmənmurəkin, nuğanman kerosinzi ulawka, nuliwka, zəgdə-
zədən. Buƣnəzəyə osonğotki suruwmi, tugi owka: oğoktowon.
amğawan, taduk amarwan torgakanzi-gu, ləlbukat-ku, cukat-ku
lipkiwkə, ədən səksədi cowiksa əjənə. (torgakanə əwkə ƣalə-
lziwi lipkizərə. məkənzi lipkiwkə). Buƣnəzə hərgidədu
cukaja-gu, ləlbukajə-gu nəwkə. Buƣnəzəyə et-wal dəliwka, dəl-
kər ədətin dowattə. Iruwundu cuka, ləlbuka, dəliptin əmən-
murəktin, nuğarwalin ilawka. Tolgokidu, iruwundu mənədu
buƣnəzə dawuwun əmənmuzəyə. Dawuwunma acinğidawı, ka-
ləna həkusicijə mujə gawka, kələndula mutəjdulə kilogramm kal-
takajan kreolina uƣkuwkə. Kreolin acin bisikin, koğnomojo kar-
bolkaja uƣkuwkə. Taduk tarit mut iruwunma upkatwan'ajat silkiw-
ka. Ər amardukin iruwunma nadallaja, zalləyə tulilə nəkcəwkə.

Oror ədətin sibirğit jazwat ənunnə, nuğardutin priwiwkaja
owkil. Nannatin hərgidəklən ajiciwuna uƣkuwkil. Tarit oron
əwki jazwat ənunillə.

İlədu jazwa illədu biwki. Ələkəsməmə jazwa koğnomo-
kun uksinğacin biwki. Uksin həğditməz omi, hultərgəwki,

illə uksin dagadun buwki, həgdi jazwa owki. Ənunzəriji so həku owki. Targacina ənunzəriyə əmi ajicilla, nuğan buzəğə biwki. Tar zarin ajicimni ənunzəriyə ajiciliğatin, ənunilləkin-nun. Ələkindu ajicilmi, ənumuk acin owki. Ənunzəri awğarawki. Hadun dawuwun ilə əwcəldun lambarawki. Tuği biwki. ilə bunğəğə ingaktadukin unğujən ərisinəkin. Ələkəsməmə həku biwki, tadék simkimuk owki, urgə ərimuk, oldonin ənuliwki. Ənunzəri zulləli, ilallali buwki.

Uksin.

İlə bunğəğə-gu, ənunzəri-gu oron ulləjən zəwrəkin, dawuwun ilə moğkudun-ğu, siluktaldun-ğu lambarawki. Targacindu ənunzəridu siluktaldun sibirği jazwa owki. Ələkəsməmə ənunzəridu həku owki, tadék nuğan qumuwki, hukitən ənuliwki. Tadék nuğan səksətəjit ucəliwki, səksətəjit isəliwki. Zulləli, ilallali ənunzəri buwki.

Ər ənumuk so əru, qələmupcu biwki. Tarit təgədi sowet, ororwo ajicimni, ducamaliwkanzəri (sanitarği) komissija nuğannunin qorcazəğatitin. Ərgəcin ənumuk ollakin, upkattiki iləltiki guniwkə, upkat sadatin oni ənumuk dazəriwan, oni nuğandukin mənmi ozoriwan.

5 Esamuk—trahoma

Dolbordu iləl kətədidutin esaltin ənuzəwki. Ezana, tuği biwki?

İğindu iləl togojowor ilawki. Sağnan esalwa ənuliwkən-zəwki, tadék esal ənuliwki. Nəğğə dilaca sot qərizəwki, esal

hacinzawkil, tarit-ta esal ənuliwkil. Targacin ənumuk əsin-dawzəri bisi. Oni esalwi 030mi ədətin ənurə?

1) Saḡḡan togoduk esalwa ənuliwkənzərən. Tar zarin ila-kitja (peckaja) owka, saḡḡan juḡkiliwi tuliski suruzəḡən.

Əwkə umukənzi awuptinzi esalwar təsirə.

2) Nəḡḡə hacimama bisikin, esaptura koḡnomotojjo-gu-cutumatajja-gu steklocila tətīwkə. Targacira esaptura kooperatiwdu unijəmcə.

İləl kətədildutin ənumuktin huḡtu biwki. Nuḡan gərbici-wuwki „trahoma“. Əduk ənumuktuk iləl kətədildutin okikun-da waliwkil. Ajicimnil sallə tar dawuwzari ənumuk bisiwən. Nu-

ḡan ənunzəriduk awgarala dazəwki. Oni nuḡan 'dələzərən?
Əri ənumuk awuptinduli, tiruli dazəwki.

Dolbordu kətə təgəl ajawzawkil, esalwar ajitmatcədawər.
Okirakakun tugi owkil: umukən ilə geḡija esalan ciwzan,
hadun hemurja purtaja helbuwkaniwkil. Purta esadun lamba-
rarakin, tarawə əticiwkil. Hadun zuciwkija (saharjə) gawkil.

Ilə'ikindu mənḡiwi awuptinmi bizəḡə.

nuḡanman burdukkacın hurguwkil, ənunzərilə sarimiktala hi-
kiliwkil. Hadun asadit ukumnit ajitcawkil. Hadun esaldula
tamaki (damga) putəḡəjən uḡkuwkil. Tugi əwkə esala ajitta,
ərgəcinduk ajicinduk nuḡartin sotmarit ənulzəḡətın. Ajicimni
bisidun, nuḡandun, on-mal ozana, ajiciwkaniwka.

Iləḡi esamzariḡi mənḡin awuptinin biḡətın.

Nuḡan hərəkədu tirudu, səktəwundu azəḡatin.

Əwkə huɣtudilə esaptura tətivənnə. nuɣardulitin ɣan dawuzwaɣa.

Ənumukilnun ɣorcazadawı. sowetti əɣəsi kətəwə ocan dolbonigıdadu bızəril təgəl zəritin.

Urukicildulə hulamataj zutaj ajicimnil əməwətəwkil. Ajicimnil ajiciwura əməwwətəwkil, iləlwə ajitcawkil. Bikicildu: ajitkicil owcal. Tarildula ənunzəril əməwətəwkil, awgaradawər.

Ajitkittu.

Ajicimnil ənunzərilwə tamana acinzi ajitcawkil, ajiciwura tamana acinzi butcəwkil. Ənunzəri ajitkittu bisikin, nuɣanman tamana acinzi ulizəwkil.

Dolbordu kətəməmə ajitkicil owcal dolboryil təgəl zəritin. Ələkəsiptildu tunɣadu anɣanıldu 50 omaktal ajitkicil owcal.

Sowetti əɣəsi ɣunzərən — tar adikun. Nuɣan omaktalwa ajitkicilwa ozaran.

Sowetti əɣəsi ɣələzərən, dolbordilduk təgəlduk ilmaktal omolɣıcar, hunil mənəkər alaguwdatin, iləlwə ajittawər. Tar

zarin sowetti əgəsi kətədildutin dolbordildu gorodildu omak-
talwa, tatkicilwa ocan, ilmaktal tadu alaguwdatin. Ərildu tat-
kicildu dolbogidaduk əməcəl ilmaktal alaguwzara. Nuğartin,
alaguwzami ətəksəl, ajicimnil ozağatin. Məngilduləwər rajo-
saldulawər ajitnasinzağatin. Nuğartin ənünzərilnün məngədit-
wər turət məcilzəğətini, himat ənumukilwə salzənəl. Tarit nu-
ğardutin əjimdımər ozağan, iləlwə ajittawər. Ərildu tatkicildu
nuğartin tamana acinzi alaguwzawkil. Nuğarwatin tamana
acinzi uliwkil, tətıwuwkil.

Əri nən adikan. Sowetti əgəsi tugi omuzaran, dawləsəl
ənumukil acir biddətin. Tar zarin nuğan Dolbordı kətəwə
ajitkicilwa ozarın. Dolbordı kətəwə ajicimnilwa uşzərən.
İləl-də sowet ər hawadun bələğətini.

Urıləntikindü təgədi sowet ducamaliwkanzəriyə (sanitarşija)
komussijaya oğatin. Nuğan nəğnənün, kumkəlnün şorcalğatin
Ducamaliwkanzəri komissija icətcəğətini on-ka iləl mərwər
ducamat zawucazariwatin.

Mit upkat şorcallakit, ducamal biddəwər; təli mittu ənumu-
kil ətərə bisi, mit upkat awgaral bizəğət.

ОМАКТАЛ ТУРӘСӘЛ.

а

ajicimni — врач
ajicin — лечение
ajiciwun — лекарство
ajitcari minәp — прививка
ajitkit — больница
ajitmi — лечить
awgaranmi — поправлять
awkit — баня
awurtin — полотенце

в

wiguzәmi — содержать
wilami — заковать
winjәnә — труп, падаль
wiltәmi — разгладить
wiltәwun — утюг

д

dawmi — пристать
dawwimi — заразить, заразить-ся
dawlәp, dawwizari — заразный заражающий
dawwun — зараза
dәlәmi — передаться
ducamaliwkanzәri, sanitarni — санитарный

з

zuciwki, sahar — сахар
zulәrtin — передник

е

eksin — насморк
eksitәmi — чихать
esamuk, trahoma — трахома
esartur — очки

ә

әnumuk (uhәtuk, wuglәtuk, bussәtuk) — болезнь

әnunzәmi (uhәzәmi, bussәzәmi, wuglәzәmi, wutlәzәmi) — бо-
леть

әnunzәri — болящий, больной
әsikiktә — царапина
әwсә (әwtә) — легкое

һ

hawalwumi — тронуть
hacinzami — бояться блеска
hәkulgitmi — выпарить
hujә — рана
hulama muruktәkәn — красное
пятнышко, сыпь

і

ilakit — печь
ilә, wәjә — человек

ј

јakimi — вымести
јәtwugimi — ослабить
јumi — высыпать (о сыпи)

к

karantin — карантин
karbol — карболка
kreolin — креолин
hulama әnumuk, kor — корь
kumkәldiwun — гребень

l

lekin tubekuloz — туберкулез

m

muruktә — пято
muruktәkәси әnumuk — сыпной
тиф
megan (mewap, sәlәmtә) — сердце

п

pamnә — пыль мусор

ң

ңaksә — гной

o
osonɔo — место, куда никто не
ходит

p
pɾiwiwka, ajitcari minɛp — при-
вивка

pulat (bilat, bulat) — платок
putəgən — порошок

s
saɟɟan juɟkin — труба
sibirɟi jazwa — сибирская язва
simkin simkimuk — кашель
sipnoɟ tif, muruktəci ənimuk —
сыпной тиф

t
trahoma, esamuk — трахома
tuberkuloz, lekin — туберкулез
tumiruk — плевательница
təskənimi — брызнуть

u
ucəmi — ослабить
uksin — чирый
urgə ərimuk — одышка

w
waktə — ранка (от рассечения)

Prof. Dr. P. Šmita
dāvinajum :

